

*В. Г. Панченко,
к. і. н., докторант Маріупольського державного університету*

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО МОНІТОРИНГУ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ФОРМ ПРОЯВУ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ

*V. Panchenko,
PhD, post-PHD at Mariupol State University*

**CRITICAL ANALYSIS OF THE APPROACHES TO THE MONITORING OF PROTECTIONISM:
IDENTIFICATION OF NEO-PROTECTIONIST MANIFESTATIONS IN THE ECONOMIC POLICY**

У статті досліджено існуючі підходи щодо моніторингу протекціонізму на інституційному рівні і доведено, що жоден з них не дозволяє відслідкувати прояви протекціонізму в міжнародних економічних відносинах, адже новий протекціонізм не обмежується сферою міжнародної торгівлі і передбачає множинність рівнів реалізації. Обґрунтовано нагальність введення у термінологічний обіг поняття "неопротекціонізм", яке синтезувало б у собі як форми класичного протекціоністського захисту, так і новітні. Визначено місце протекціонізму та неопротекціонізму в економічній політиці. Наведено компаративний аналіз концепцій протекціонізму та неопротекціонізму на глобальному і національно-детермінованому рівнях.

The existing approaches to the monitoring of protectionism at institutional level are investigated; it is demonstrated that neither of them is capable of tracing the manifestations of protectionism in international economic relations, because new protectionism is not confined to the international trade, being implemented at multiplicity of levels. The urgent need for the terminological introduction of the notion "protectionism" as one synthesizing both classical and newly emerging forms of protection is substantiated. The position of protectionism and neo-protectionism in the economic policy is outlined. A comparative analysis of the concepts of protectionism and neo-protectionism is given at global and nationally-determined level.

---

*Ключові слова: протекціонізм, лібералізм, неопротекціонізм, економічна політика, глобалізація.
Key words: protectionism, liberalism, neoprotectionism, economic policy, globalization.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Виклики нестабільності, породжені глобальною фінансовою кризою 2008 р., актуалізували використання нових форм захисту з метою реакції на "нову норму" світової економіки, до яких відносимо: виражене уповільнення темпів економічного росту порівняно з попереднім десятиліттям; високі показники безробіття і старіння населення як в країнах ОЕСР, так і в швидкозростаючих країнах, що розвиваються;

загострення боргових проблем; значна невизначеність на ринках і подальші зрушення глобальної економічної активності у бік країн з ринками, що формуються (навіть за сценарієм обмеженої глобалізації на чолі з КНР). Таким чином, глибинна мотиваційна філософія нових проявів протекціонізму, нерідко ініційованого на наднаціональному рівні, є не лише експансіоністською за своєю природою, а й захисною, а об'єктом бажаного впливу однаковою мірою виступають як зовнішні ринки, так і внутрішні процеси в національних економіках.

Таблиця 1. Підходи до моніторингу протекціонізму на інституційному рівні

	COT	Global Trade Alert	Індекс рестрикційності політики (Світовий банк)	Індекс рестрикційності торгівлі послугами (Світовий банк)	Індекс рестрикційності торгівлі послугами (ОЕСР)	ОЕСР/ ЮНКТАД Додовіль з інвестицій	ОЕСР індекс рестрикційності ПІІ	Європейська Комісія	Торгове представництво США (USTR)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Географічна приналежність	G20 + 87 членів COT	233 країни	78 країн	109 країн	40 країн	G20	58 країн (34 країни ОЕСР і 24 що не входять до ЕСОР)	31 торговельний партнер ЄС	62 економіки (ЄС рахується як одне ціле)
Одиниця виміру	Кількість рестрикційних заходів	Кількість дискримінаційних заходів	Гіпотетичний уніфікований рівень тарифу	Індекс (від 0 до 100)	Індекс (від 0 до 1)	Число заходів, що дискримінують іноземних інвесторів або обмежують потоки капіталів	Індекс (від 0 до 1)	Число потенційних обмежувальних заходів	Відсутня. Описується кожен із випадків
Інтервал спостережень	з 2008 р.	з 2008 р.	2008, 2009 рр.	2008-2010 рр.	2014-2015 рр.	з 2008 р.	з 2000 р.	з 2008 р.	з 1985 р.
Тип аналізованих економічних потоків	Товари	Товари, послуги, ПІІ, міграційні процеси	Товари	Послуги, ПІІ, рух людей	Послуги, ПІІ, рух людей	ПІІ та інші види капіталів	ПІІ, потоки капіталів та рух людей	Товари, послуги і інвестиції	Товари, послуги, інвестиції, електронна комерція
Тип застосованих заходів	Тарифи і нетарифні бар'єри, що зачіпають торгівлю товарами	Всі урядові заходи, що дискримінують зарубіжні комерційні інтереси	Тарифи і 30 типів нетарифних бар'єрів	Обмеження послуг, ПІІ у сферу послуг, рух висококваліфікованого персоналу	Обмеження послуг, рух людей і бар'єри конкуренції. Рівень регуляторної конкуренції	Заходи, що дискримінують іноземних інвесторів, обмеження на рух капіталів	Обмеження іноземних інвестицій, операційні обмеження, обмеження іноземцям займати ключові посади	Тарифи і нетарифні бар'єри, субсидії, бар'єри для послуг й інвестиційні бар'єри	Тарифи і нетарифні бар'єри, субсидії, бар'єри для послуг й інвестиційні бар'єри, зловживання правами інтелектуальної власності, антиконкурентна практика, хабарництво і корупція
Підхід до протекціонізму	Набір політичних інструментів (1)	Дискримінаційний (5)	Обмеження торгівлі (4)	Обмеження торгівлі, дискримінація (4, 5)	Обмеження торгівлі, дискримінація, «викривлення» ринків (4, 5, 6)	Обмеження і дискримінація (4, 5)	Дискримінація (5)	Обмеження торгівлі, дискримінація, «викривлення» ринків (4, 5, 6)	Обмеження торгівлі, дискримінація, «викривлення» ринків, відсутність належного управління (4, 5, 6)

Примітка * Огляд існуючих підходів до аналізу протекціонізму дозволив виокремити акценти на ідентифікуванні протекціонізму як:

1. Набору інструментів політики, що перш за все впливають на торгівлю товарами.
2. Інструментів політики, охоплені COT або критерії, засновані на правових актах COT.
3. Критерії, основані на аналізі намірів розробника політики.
4. Критерії, основані на аналізі рестрикційного потенціалу імплементованих державою заходів, об'єктом яких виступає міжнародна торгівля.
5. Критерії, основані на аналізі рестрикційного потенціалу імплементованих державою заходів, об'єктом яких виступають закордонні фірми чи інші комерційні інтереси.
6. Критерії, основані на аналізі потенціалу до "викривлення ("спотворення")" ринків імплементованими державою заходами.

Джерело: [5].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дж. Бхагаваті та Р.Е. Х'юдек [1] "новим протекціонізмом" називають тенденцію обходити правила COT, використовуючи лазівки в угодах та встановлення таких типів бар'єрів, які не регулюються відповідними угодами. На нинішньому етапі як міжкраїнової взаємодії, за переконанням О. Довгаль [2], так і власне місцевої організації економічного життя, "чистий

лібералізм" і "чистий протекціонізм" відсутній, а тому до нових форм прояву протекціонізму автор відносить такі: переважання його наступального характеру з яскраво вираженими агресивними експансіоністськими рисами; появу "колективного макрорегіонального протекціонізму" сучасних інтеграційних союзів; розширення арсеналу інструментів за рахунок використання порівняно нових, тих, які важче піддаються міжнародному регулюванню. Ми погоджуємось з

Таблиця 2. Торговельна політика та інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею

Торговельна політика	
Політика щодо імпорту	Політика щодо експорту
Нетарифні бар'єри (НТБ). Імпортні квоти (обмеження на добровільний експорт, наприклад, японських автомобілів). Імпортні ліцензії. Передоплата за імпорт. Антидемпінг. Спеціальне маркування. Здоров'я і безпека. Митна процедура. Акцизні документи. Субсидії національним виробникам. Вимоги щодо місцевого компонента. Державні контракти	Фіскальні стимули. Експортні кредити і гарантії. Цільовий експорт. Закордонні агентства сприяння експорту. Вільні економічні зони (особливі експортні зони) або території пріоритетного розвитку Заборона на експорт товарів стратегічного призначення. Маніпуляції з обмінним курсом
Інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею	
Торговельні заходи	Вплив на ПІІ
Тарифи, кількісні обмеження на імпорт. Регіональні угоди про вільну торгівлю. Правила походження. Особливі експортні зони. Експортний контроль. Фінансування експорту. Угоди про негрошову торгівлю. Здоров'я, безпека і національні стандарти	Заохочує до імпортозаміщувальних ПІІ. Сприяє ПІІ в країнах-членах регіонального об'єднання. Заохочує до експортноорієнтованих ПІІ. Заохочує до експортотаміщувальних ПІІ. Змінює галузевий баланс ПІІ

Джерело: [8] FDI Policy Instruments: Advantages and Disadvantages UNITED NATIONS working paper 01 /2009.

підходом Н. Резнікової та О. Іващенко, які розглядають неопротекціонізм як інобуття лібералізму в контексті пошуку країнами нових інструментів подолання відносин асиметричної залежності. До них авторами зараховано ті інструменти національної економічної політики, що є реакцією на нівелювання наслідків циклічних коливань глобальної кон'юнктури та спрямовані на зменшення зовнішньої залежності країни шляхом уникнення штучно насаджених умов співпраці, прописаних у межах інституційних домовленостей у різних сферах міжкраїнової співпраці (валютної, фінансової, торговельної, інвестиційної), базованих на принципах глобальної лібералізації [3, с. 5]. Під "неопротекціонізмом" А. Келічавий розуміє політику встановлення адміністративних, фінансових, кредитних, технічних та інших бар'єрів, які значно ускладнюють вільне пересування товарів через кордони держав [4]. Втім, на нашу думку, запропонований підхід виглядає обмеженим і таким, що концентрується на створенні перешкод виключно на шляху руху товарів, ігноруючи при цьому розгляд інших факторів виробництва.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає в дослідженні підходів щодо моніторингу протекціонізму на інституційному рівні і доведенні, що жоден з них не дозволяє відслідкувати прояви протекціонізму в міжнародних економічних відносинах, адже новий протекціонізм не обмежується сферою міжнародної торгівлі і передбачає множинність рівнів реалізації. Ми ставимо за мету довести нагальність введення у термінологічний обіг поняття "неопротекціонізм", яке синтезує в собі як форми класичного протекціоністського захисту, так і новітні. Саме це унеможливає використання для аналізу сучасної міжнародної економічної та інтеграційної політики як терміну "новий протекціонізм", адже за змістом останній мав би докорінним чином відрізнятися від "класичного", так і терміну "протекціонізм" через невідповідність його категоріального апарату відтворити логіку його модифікацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Підходи до трактування протекціонізму різняться широко між різними інституціями (див. табл. 1).

1. Набір політичних інструментів. Цей підхід ґрунтується на положенні про фрагментацію світової торгівлі з розширенням глобальних ланцюгів створен-

ня вартості, поширенням цифрових технологій (т. зв. "діджиталізацією" економіки) і зростанням торгівлі послугами. Часто вибір інструментів залежить від наявності даних, наприклад про тарифи і заходи із захисту торгівлі. Значним недоліком цього підходу є його вузькість, і через це він не придатний для комплексних досліджень міжнародної торгівлі.

2. Відповідність/законність заходів у контексті СОТ. Перевагою підходів, спрямованих на визначення відповідності того чи іншого заходу угодам СОТ і/або його законності в рамках СОТ, є їх легітимність у широкому сенсі. Однак їх основним недоліком є той факт, що угоди з міжнародної торгівлі є суто політичними домовленостями і не ґрунтуються на систематичному аналізі природи протекціонізму. Крім того, багато нових інструментів захисту інтересів країн не підпадають під "класичне" визначення протекціонізму. Цей підхід, не будучи багатоаспектним, ризикує, не відтворивши сучасні тенденції в міжнародній економічній політиці, не забезпечити належних механізмів реакції і протидії наростаючому протекціонізму. Якщо в основу визначення протекціонізму покладено законність (незаконність) згідно з правилами ВТО, тоді, наприклад, за межами цього визначення опиняться майже всі сучасні тарифи, що робить його вразливим перед критикою опонентів.

3. Підхід, оснований на намірах. Цей підхід є найбільш інтуїтивним серед інших підходів. Крім іншого, запровадження протекціоністських заходів припускає, що політики мають намір щось захистити (робочі місця або всю промисловість). Недоліком цього підходу є те, що він вимагає від експертів знання мотивів політиків, які є часто різноманітними і складно розпізнаються. Через це його не дуже просто застосовувати на практиці. Крім того, підходи, основані на намірах, спонукають політиків до висловлювання несправжніх мотивів для заходів, що впливають на торгівлю [5].

4. Торговельне обмеження. У цьому підході використовуються критерії для визначення того, чи є заходи обмежувальними для торгівлі. Крім того, чіткі критерії дозволяють проводити компаративний аналіз вжитих країнами заходів у розрізі галузей, інструментів і видів торговельних потоків. Водночас визначення обмежень для торгівлі зазвичай потребує оцінювання того, чи призводять заходи до скорочення торгівлі, тобто оцінювання, яке може стати суб'єктивним, якщо при цьому не оцінено фактичний вплив на торгівлю. Більше того, кількісне оцінювання впливу на торгівлю пов'язано зі

Таблиця 3. Підходи до протекціонізму: дискримінаційний VS обмежувачий торгівлю

	Обмежувачий торгівлю	Не обмежувачий торгівлю
Дискримінаційний	Тарифи, квоти	Експортні субсидії
Недискримінаційний	Окремі технічні бар'єри у торгівлі та санітарні й фітосанітарні заходи	Пруденційні, недискримінаційні, регулювання, що не обмежує торгівлю

Джерело: [9].

значними проблемами з даними і методологією. Іншою проблемою цього підходу є той факт, що існує багато прикладів, коли впровадження того чи іншого державного заходу, яке всіма розглядається як розумна політика, може в результаті привести до скорочення торгівлі. Під цю категорію підпадає більшість оцінок санітарних і фітосанітарних заходів або технічних бар'єрів в торгівлі. З іншого боку, заходи на рівні країни, які зазвичай пов'язуються з протекціонізмом (як то субсидії та заходи на підтримку експорту), можуть призвести до збільшення торгівлі.

5. Дискримінація. Критерії для виявлення спрямованості заходів на дискримінацію іноземних фірм або інших комерційних інтересів є ключовою характеристикою дискримінаційного підходу. Перевагою такого підходу є теза, що недискримінаційна норма має міцну правову основу в основних угодах СОТ. Крім того, можна стверджувати, що той чи інший протекціоністський намір впроваджується, коли ставлення до іноземних економічних суб'єктів є менш сприятливим, ніж до їх національних колег. Його недоліком є те, що він не включає всі заходи, які обмежують або викривляють торгівлю, наприклад санітарні і фітосанітарні заходи, які обмежують торгівлю, не будучи основані на "достатніх наукових доказах" і/або на "об'єктивних оцінках ризику".

6. Викривлення ринку. Цей підхід спрямований на визначення того, чи викривляють заходи ринки. Іншими словами, його метою є не стільки оцінка впливу на торгівлю як таку, скільки впливу на ефективність ринків. Фактично він спрямований на визначення заходів, що негативно впливають на добробут. Він, знову ж таки, приваблює з теоретичної точки зору, але важко зрозуміти, як його застосовувати в більш широкому контексті. Врешті-решт, регуляторні системи багатьох країн обмежують конкуренцію і викривляють ринки, не поділяючи при цьому суб'єктів на іноземних і національних. Отже, підхід, оснований на викривленні ринку, не дозволяє побачити чітку межу між політичними заходами щодо торгівлі і національною регуляторною системою [5].

Варто відзначити два моменти. По-перше, бар'єри торгівлі товарами і послугами різко скоротилися; світ у цілому стає менш закритим. Структура світової торгівлі зміщується в бік менш багатих країн (особливо в бік Китаю та Індії), а ці країни загалом є більш протекціоністсько налаштовані. Структура світового виробництва також зміщується від промислового виробництва в бік послуг. Обидва ці зміщення у структурі виробництва роблять світ у цілому менш відкритим і пом'якшують тенденції лібералізації, котрі виникають в усіх країнах, де знижуються бар'єри.

По-друге, інтеграція ринків товарів і послуг ще далеко не завершена. Один із способів оцінити те, як далеко світові до повної глобалізації, — це порівняння показників фактичної торгівлі з показниками, що передбачаються простою гравітаційною моделлю торгівлі без перешкод. Як показують П. Кругман [6] і Дж. Андерсон [7], за умови безперешкодної торгівлі, частка торгівлі у світі зворотно пропорційна розподілу ВВП по країнах — чим більш рівномірний розподіл, тим більша частка світової торгівлі.

Прикметно, що якщо індекс рестрикційності послуг розробляється як Світовим банком, так і окремо ОЕСР, який, серед іншого, є ще й упорядником індексу рест-

рикційності ПП, окремо не запропоновано індексу, що врахував би регуляторні викривлення потоків товарів. Більше того, торговельна та інвестиційна політики є сильно взаємопов'язаними, і ререгуляція сфери торгівлі може опосередковано передбачати приховану регуляцію потоків інвестицій, і навпаки, впровадження заходів зі стимулювання інвестиційних потоків здатне істотно трансформувати структуру експортно-імпорتنних операцій країни, а отже, позначитись на стані платіжного балансу не лише в частині балансу руху капіталів, але й через поточний платіжний баланс (див. табл. 2). Звертає на себе увагу той факт, що згідно з розглянутими підходами Світового банку та ОЕСР, перешкоди на шляху руху робочої сили розглядаються в більш широкому контексті — перешкод на шляху руху людей без зазначення ступеня їхньої кваліфікації, отже, перешкоди стосуються імміграції як такої. Причина полягає не стільки у відстоюванні високих ідеалів гуманізму, скільки лежить у площині макроекономічних взаємозалежностей.

Твердження, що імміграція має важливіші наслідки для ринку праці, ніж торгівля, не є науково обгрунтованим. У стандартній моделі торгівлі Хекшера — Оліна не можна аналізувати торгівлю і рух факторів виробництва незалежно один від іншого. Р. Манделл ще у 1957 році розглядав імміграцію і торгівлю як ідеальні замітники. Якщо країна обмежує імміграцію, це стимулює торгові потоки; якщо країна вводить тарифи, це стимулює імміграцію. Тільки шляхом обмеження торгівлі, імміграції та потоків капіталу країна дійсно дистанціюється від світової економіки.

У нових моделях торгівлі, які обгрунтовують торгівлю через зростаючу віддачу або через відмінності в технології в різних країнах, імміграція відіграє більшу значну і особливу роль. Передача технологій через осіб, що пройшли навчання в розвинених країнах, до найменш розвинених країн може значно поліпшити добробут цих країн за рахунок розвинених країн. Імміграція з найменш розвинених країн у розвинені країни, яка поширює передові технології серед більшої кількості працівників, знижує умови торгівлі розвинених країн. В той же час, рух високоосвічених працівників з найменш розвинених країн у розвинені країни може покращити добробут розвинених країн через переїзд найздібніших з найменш розвинених країн.

Слід визнати, що у кожному із розглянутих підходів дискримінація і обмеження торгівлі як іманентні його (підходу) прояви згадуються у кожному із них. Дискримінаційні тарифи та обмеження торгівлі як домінуючі інструменти в одних підходах співіснують з експортними субсидіями, що дискримінують імпортерів водночас не обмежуючи при цьому імпорт — в інших. І навпаки, існує цілий діапазон технічних бар'єрів у торгівлі та санітарних і фітосанітарних заходів, які обмежують торгівлю, не обов'язково розрізняючи іноземних і вітчизняних економічних операторів. Таким чином, якраз виокремлюються два підходи до визначення природи протекціонізму — дискримінаційний і рестрикційний (див. табл. 3). Водночас, екстраполюючи запропонований класифікаційний підхід до аналізу міжнародної торгівлі у ХХІ ст. визнаємо його обмеженість та сконцентрованість власне на торгівлі.

Хоча експортні субсидії можуть зашкодити експортним можливостям інших країн, вони призначені для стимулювання експорту власної країни. У цьому сенсі вони не обмежують торгівлю. Однак у разі, коли чисті вигоди

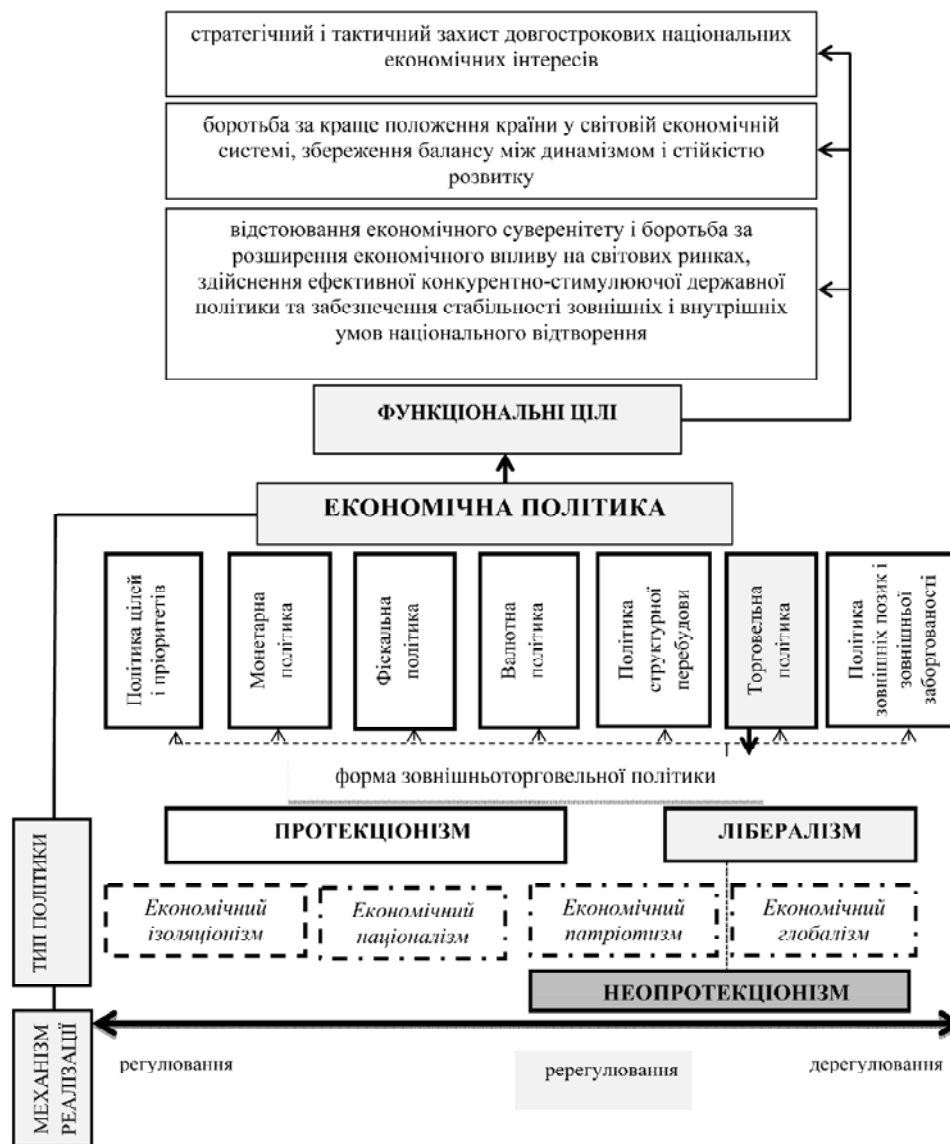

Рис. 1. Місце протекціонізму та неопротекціонізму в економічній політиці

від міжнародної торгівлі під впливом експортних субсидій стають меншими, експерти визнають їхній потенціал до "викривлення" ("спотворення") ринків. Позбавлений новизни і масштабності спостережень протекціоністських інтенцій, що мали бути б бути поставлені у обов'язок міжнародним інституціям, що визначають глобальний порядок денний у торгівлі, і підхід, що поділяє протекціоністські заходи держав за критерієм наявності чи відсутності фіскальних стимулів. До першої групи стимулів віднесено: податкові канікули, безподатковий імпорт, звільнення від податків. Нефіскальні стимули, в свою чергу, обмежуються запроваджуваними методами амортизації, кредитною політикою банку розвитку, підтримкою досліджень і розробок, підтримкою екологічних стандартів, підтримкою підготовки кадрів, державними субсидіями.

Ми стверджуємо, що протекціонізм у процесі глобалізації економіки перетворився з фокусування на торговельній політиці, базованій на впровадженні тарифних обмежень, а пізніше і нетарифних інструментів захисту, у складний комплексний механізм економічної політики, спрямований на підвищення конкурентоспроможності національної економіки та її адаптивних до "нової норми" світової економіки властивостей, що ми називаємо неопротекціонізмом (див. рис. 1).

Хоча життєздатність теорії протекціонізму ставиться під сумнів на етапі економічної глобалізації, що пронизує чотирма свободами міжкраїнові відносини, пере-

осмислення "класичної" версії "протекціонізму" шляхом впровадження у термінологічний обіг поняття "неопротекціонізм" дозволяє вирішити фундаментальну суперечність, що виникає між національними інтересами та встановленими міжнародними інституціями правилами глобального співіснування, а отже, між необхідністю "захисту" та "вільної торгівлі". Неопротекціонізм не скасовує, а передбачає використання потенціалу ідеології вільного ринку. Зокрема Голова КНР Сі Цзіньпін, якого звинувачують у проведенні політики конкурентних девальвацій (що за нашою класифікацією відноситься до інструментів валютного неопротекціонізму), на засіданні Всесвітнього економічного форуму в Давосі у 2017 р. виступив з промовою на захист глобалізації та вільної торгівлі в контексті розбалансованого глобального економічного порядку. Сі Цзіньпін зазначив, що процес глобалізації сприяє світовому економічному розвитку, активізації світової торгівлі і переміщення товарів, водночас і призводить до виникнення нових проблем. Сі Цзіньпін заявив, що не було "ніякого сенсу звинувачувати економічну глобалізацію в світових економічних проблемах", додавши, що міжнародні фінансові кризи викликані надмірним прагненням до отримання прибутку, а тому слід відмовитися від протекціоністської торгової політики, попереджаючи, що "ніхто не вийде переможцем в торгових війнах" [10].

Теоретичне переосмислення протекціонізму (див. табл. 4) дозволяє стверджувати, що він трансформує-

Таблиця 4. Діалектика вільного ринку та протекціонізму в концепції неопротекціонізму

		Концепція	
		Протекціонізм	Неопротекціонізм
Погляди на:			
націоналістичний інтерес	<ul style="list-style-type: none"> ▶ досягнення незалежності (економічної автономії) у взаємозалежному світі; ▶ у центрі уваги – <i>національна економіка</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ <i>інтернація у міжнародній економічній політиці</i> (високо диверсифіковані); ▶ у центрі уваги – <i>регіональний і глобальний рівень</i> (США, ЄС, Азія) 	<p>Національно-детерміновані проєкції політики</p> <p>Інтеграція у міжнародні економічні потоки, але в новому баченні, основаному на гаслі «ми не продамо свою країну», що випливає на економічну стратегію держав. У центрі уваги – економічний патріотизм глобальних економічних суб'єктів</p>
МПП	<ul style="list-style-type: none"> ▶ форма МЕВ, яка забезпечує підвищення ефективності національних економік 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ форма МЕВ, яка досягнута і є реальністю сьогодні 	<p>Безворотний процес у глобальному економічному порядку</p> <p>незалежно від політичної орієнтації, економічної системи і стадії розвитку держав</p>
продуктивність праці	<ul style="list-style-type: none"> ▶ зростання продуктивності праці повинно бути основною метою всіх національних економік, особливо тих, що основані на сільському господарстві. Досягнення цієї мети, яке стало можливим через індустріалізацію сільського господарства, забезпечить аграрним країнам умови для ефективного експорту і, що само собою зрозуміло, основу для покриття необхідного їм імпорту; ▶ зростання продуктивності праці повинно бути досягнуто на основі <i>внутрішніх</i> (національних) <i>ресурсів</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ зростання продуктивності праці залишається основною метою як на мікроекономічному, так і на макроекономічному рівні. [досягнення якої] створює основу для покращення всіх макроекономічних результатів. Однак при цьому визнається важливість <i>міжнародного капіталу</i> як одного з основних факторів підвищення ефективності економіки менш розвинених країн 	<p>Вплив зовнішнього капіталу на динаміку цього показника не заперечується. Однак при цьому вважається, що внутрішні ресурси повинні бути «міцним стовпом» («двигуном») національних економік</p>
міжнародна торгівля	<ul style="list-style-type: none"> ▶ розглядається як основна форма глобалізації; експорт забезпечує заробітку валюту, необхідну для покриття імпорту 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ міжнародні потоки зростають і диверсифікуються; міжнародна торгівля залишається дуже глибокою (extended); але найбільш складною формою глобалізації стають прями іноземні інвестиції, які мають позитивний вплив на зростання економік зі сприятливим середовищем [для таких інвестицій] 	<p>Міжнародні економічні потоки безсумнівно беруть у ній участь, але вона спрямована здебільшого на отримання капіталу на «виході»; але на «вході» встановлюються тарифні та нетарифні бар'єри для захисту суб'єктів національної економіки, особливо у стратегічних сферах (як, наприклад, у США, Франції, Румунії)</p>
несправедливість (показувач)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Це несправедливість обмінів між індустріалізованими і аграрними країнами. Індустріалізовані країни знаходяться у більш сприятливому стані, експортуючи оброблені товари за високими цінами і отримуючи в обмін сировинну продукцію за низькими цінами. Вважається, що один працівник у індустріалізованій країні виробляє обсяг продукції, еквівалентний обсягу продукції, що виробляється 10–20 працівниками в аграрній країні 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ це несправедливість міжнародних економічних потоків, які здебільшого виникають між розвиненими країнами, а бідні країни та країни, що розвиваються, опиняються в «маргінальному», в ізолюваному становищі 	<p>Дискримінація породжується стратегією, основаною на «економічному патріотизмі», внаслідок введення перепон на шляху вільної конкуренції. <i>Розвинені країни мають більш вигідну позицію, ведучи подвійну гру: вони відкриті для економічної глобалізації в основному в напрямку отримання капіталу на «виході», і менш відкриті на «вході».</i> І навпаки, бідні країни та країни, що розвиваються, не можуть дозволити собі таку практику, оскільки їх економічне зростання залежить і від вхолонення іноземного капіталу</p>
ідеологічне підґрунтя націоналістичних дебатів	<ul style="list-style-type: none"> ▶ конфлікт між теорією протекціонізму і теорією вільного обміну 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ конфлікт між проглобалізаційною і антиглобалізаційною партіями 	<p>Конфлікт між вільною конкуренцією і економічним патріотизмом</p>
Роль держав у захисті суб'єктів національної економіки	<ul style="list-style-type: none"> ▶ держава підтримує ринкову економіку, але, на його думку, держава повинна постійно бути присутньою на ньому через її механізм, а не лише як інтервенціоністська сила в разі порушень функціонування ринку; ▶ функцією держави є захист економічних суб'єктів від зовнішньої конкуренції 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ ринкова економіка також є домігантою, але роль держави переглядається (глобалізація змінює, але не скасовує функціональну роль державної політики); ▶ захист економічних суб'єктів від глобальної конкуренції – це їх власна справа, і їх успіх у цьому залежить від їх доступу до інформації та здатності до адаптації. У результаті цього встановлено показник ризику країни, який надає інформацію, необхідну для адаптації глобалізаційної стратегії до конкретних умов економік – одержувачів прямих іноземних інвестицій 	<p>Існує загальна схильність до протекціоністських дій (США, Франція та Іспанія). На рівні ЄС таку практику намагається обмежити Європейська комісія. Таким чином, хоча протекціонізм і звинувачують у міжнародному діловому середовищі, він став мейнстрімною політикою національних урядів, особливо в розвинених країнах, які намагаються захистити національні компанії від зовнішніх поглинань і від потужної конкуренції з-за кордону. Франція тут є найкращим прикладом. Європейська комісія також звинувачує Іспанію у протекціонізмі у сфері комунальних послуг. До цієї ж категорії належить і податок на агеєстат зрілості (matriculation tax), вперше запроваджений у Румунії з 1 січня 2007 року. Вважаючи те, що прогрес пов'язаний із конкуренцією, гасло «ми не продамо свою країну» (добре відомо румунському народу) матиме негативні наслідки з точки зору не лише економіки, а й відносин між державами</p>

Джерело: укладено автором.

ся в більш потужний за своїм інструментарієм прояву феномен неопротекціонізму, виступаючи іманентною рисою "ери трансформацій" в світовій економіці та світовому господарстві.

Таким чином, неопротекціонізм, на відміну від протекціонізму, не є архаїчним; він не створює перепони на шляху глобалізації. Неопротекціонізм віддзеркалює ідею подальшого поглиблення міжнародного поділу праці, а також розширення міжнародних економічних зв'язків, але при цьому він зосереджується на країні, її виробничих силах і ролі держави у процесі сприяння розвитку та захисту національної економіки.

ВИСНОВКИ

Попри множинність підходів до аналізу протекціоністських проявів у системі міжнародних економічних відносин, слід визнати апроксиматичність висновків кожного з них, адже межа між протекціонізмом як наступом на ідеї вільного ринку та протекціонізмом як інструментом реалізації потреб економічної безпеки держави — вкрай хитка та ілюзорна. В залежності від позиції, яку займає той експерт, який фактично виносить вирок відповідності чи невідповідності вжитих країною заходів засадам вільної конкуренції і по який бік оцінюваних подій він знаходиться, будь-який інструмент протекціонізму може бути інтерпретований як захисний чи наступальний з огляду на дивергенції глобального економічного розвитку, проявлені в соціально-економічній стратифікації світу.

Аналіз існуючих підходів до моніторингу протекціонізму дозволив встановити, що на інституційному рівні бракує інструментів визначення новітніх проявів протекціонізму, а ті, які досліджуються, здебільшого обмежуються сферою міжнародної торгівлі і потоків капіталів. Виокремлюється два підходи до визначення природи протекціонізму — дискримінаційний і рестрикційний. Доведено, що підхід, що поділяє протекціоністські заходи держав за критерієм наявності чи відсутності фіскальних стимулів, позбавлений новизни і масштабності спостережень протекціоністських інтенцій.

Використання для аналізу сучасної міжнародної економічної та інтеграційної політики терміну "новий протекціонізм" не є виправданим, адже за змістом останній мав би докорінним чином відрізнятись від "класичного" протекціонізму. Використання терміну "протекціонізм" для опису запроваджуваних у сучасних умовах регуляторних обмежень на ринках товарів, послуг і капіталу втрачає свою актуальність через невідповідність його категоріального апарату відтворити логіку сучасних модифікацій форм захисту.

Теоретичне переосмислення протекціонізму дозволило стверджувати, що він трансформується в більш потужний за своїм інструментарієм прояву феномен неопротекціонізму, виступаючи іманентною рисою "ери трансформацій" в світовій економіці та світовому господарстві. Неопротекціонізм, на відміну від протекціонізму, не є архаїчним; він не створює перепони на шляху глобалізації.

Література:

1. Bhagwati J. Fair Trade and Harmonization [Electronic resource] / J. Bhagwati, R. Hudec. — Mode of access: <https://mitpress.mit.edu/books/fair-trade-and-harmonization>
2. Довгаль О.А. Діалектика протекціонізму і лібералізму у зовнішньоекономічній політиці / О.А. Довгаль // Економіка розвитку. — Харків: ХНЕУ, 2004. — № 4 (32). — С. 31—35.
3. Резнікова Н. Еволюція форм економічної експансії: неопротекціонізм як інструмент глобального домінування / Н. Резнікова, О.Іващенко // Економіка і держава. — 2016. — № 4. — С. 4—8.
4. Келічавий А.В. Політика протекціонізму як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки [Електронний ресурс] / А.В. Келічавий // Ефективна

економіка. — 2014. — № 6. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3133>

5. Open Trade or Protectionism? Developments in Trade Policy Since 1995 [Electronic resource]. — 2009. — Mode of access: <http://kommers.se/Documents/dokumentarkiv/publikationer/2009/skriftserien/report-6-open-trade-or-protectionism.pdf>

6. Krugman P. Growing World Trade: Causes and Consequences / P. Krugman // Brookings Papers on Economic Activity. — 1995. — Vol. 1. — P. 327—377.

7. Anderson J.A. The Gravity Model / J.A. Anderson // Annual Review of Economics. — 2011. — Vol. 3, no. 1. — P. 133—160.

8. Bartels F. FDI Policy Instruments: Advantages and Disadvantages [Electronic resource] / F. Bartels, S.A. de Crombrugghe. — 2009. — Mode of access: http://www.waipa.org/wp-content/uploads/2016/07/UNIDO_FDI-Policy-Instruments-Advantages-and-Disadvantages.pdf

9. Protectionism in the 21st Century [Electronic resource]. — 2009. — Mode of access: https://www.kommers.se/Documents/dokumentarkiv/publikationer/2016/Protectionism%20in%20the%2021st%20Century_webb.pdf

10. Інтернет портал "PIA Новини України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rian.com.ua/analytics/20170118/1020612119.html>

11. Панченко В.Г. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму / В.Г. Панченко, Н.В. Резнікова // Економіка і держава. — № 8 (серпень). — 2017. — С. 4—8.

References:

1. Bhagwati, J. (1996), "Fair Trade and Harmonization", available at: <https://mitpress.mit.edu/books/fair-trade-and-harmonization> (Accessed 9 January 2018).
2. Dovgal, O.A. (2004), "Dialectics of protectionism and liberalism in foreign economic policy", *Economy Development*, vol. 4 (32), pp. 31—35.
3. Reznikova, N. and Ivashchenko, O. (2016), "Evolution of forms of economic expansion: neoprotectionism as an instrument of global dominance", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 4—8.
4. Kelichavyy, A.V. (2014), "Protectionism policy as a factor for increasing the competitiveness of the economy", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3133> (Accessed 9 January 2018).
5. Kommerskollegium (2009), "Open Trade or Protectionism? Developments in Trade Policy Since 1995", available at: <http://kommers.se/Documents/dokumentarkiv/publikationer/2009/skriftserien/report-6-open-trade-or-protectionism.pdf> (Accessed 15 January 2018).
6. Krugman, P. (1995), "Growing World Trade: Causes and Consequences", *Brookings Papers on Economic Activity*, vol. 1, pp. 327—377.
7. Anderson, J.A. (2011), "The Gravity Model", *Annual Review of Economics*, vol. 3, no.1, pp. 133—160.
8. Bartels, F. and de Crombrugghe, S.A. (2009), "FDI Policy Instruments: Advantages and Disadvantages", available at: http://www.waipa.org/wp-content/uploads/2016/07/UNIDO_FDI-Policy-Instruments-Advantages-and-Disadvantages.pdf
9. Kommerskollegium (2009), "Protectionism in the 21st Century" available at: https://www.kommers.se/Documents/dokumentarkiv/publikationer/2016/Protectionism%20in%20the%2021st%20Century_webb.pdf (Accessed 15 January 2018).
10. The official site of RIA Ukrainian News (2017), available at: <http://rian.com.ua/analytics/20170118/1020612119.html> (Accessed 15 January 2018).
11. Panchenko, V.G. and Reznikova, N.V. (2017), "The policy of economic nationalism: from the origins to new variations of economic patriotism", available at http://www.economy.in.ua/pdf/8_2017/3.pdf (Accessed 8 January 2018).

Стаття надійшла до редакції 19.01.2018 р.